

A szabadalmi kényszerengedély intézménye a szerb jogban

Dudás Attila

1. Bevezetés

A szabadalmi kényszerengedély elméleti háttere a szerbiai szakirodalomban

A feltalálónak a találmányából mint szellemi alkotótevékenységének eredményéből számos polgári alanyi joga származik, amelyeket gyűjtőnévkön a találmányra való jogként vagy csak találmányi jogként említ a szerb szakirodalom.¹ Ezek a jogok – a szerzői joghoz hasonlóan – a feltaláló nem vagyoni, azaz személyhez fűződő jogaira és vagyoni jogaira oszthatók.² A jelen tanulmány témáját képező szabadalmi kényszerengedély vizsgálata szempontjából az utóbbiak jelentőségek.

A feltaláló vagyoni jogai a találmány feletti kizárólagos rendelkezésre, valamint a találmány kizárólagos gazdasági hasznosítására irányulnak, függetlenül attól, hogy a gazdasági hasznosítást maga a feltaláló valósítja meg (ami a ritkább eset), vagy ezen jognak harmadik személyre való, rendszerint visszerthes szerződéssel történő átruházásával valósul meg a hasznosítás (ami a gyakoribb eset).³ A vagyoni jogok kizárólagossága értelemszerűen magában foglalja a feltaláló azon jogát, hogy meggátolja harmadik személyeknek a találmány gazdasági hasznosítását vagy a gazdasági hasznosítás háborítását.⁴ Amennyiben a feltaláló nem szándékozik a találmányt közvetlenül hasznosítani, hanem inkább gazdasági ellenszolgáltatást kíván megvalósítani a találmánnyal kapcsolatban, a szabadalomból származó vagyoni jogait átruházhatja harmadik személyekre. Az átruházás licencszerződéssel történik, amely lehet kizárólagos vagy nem kizárólagos. A feltalálónak közvetlen jogi érdeke, hogy szabadalmi bejelentést tegyen, mert ellenkező esetben fennáll a kockázat, hogy a találmány a technika állásának részévé váljon, ami kizárja szabadalmazhatóságát.⁵

A polgári jog alapelveinek fényében a polgári alanyi jog jogosultja a jog tartalmát képező jogosultságokat szabadon gyakorolja, azaz az akaratautonómia elve a joggyakorlás

¹ Lásd például MARKOVIĆ, S. (1997): *Patentno pravo*. [Szabadalmi jog] Beograd, Nomos. 143.

² MILADINOVIĆ, Z. (2000): Prinudna licenca. [Szabadalmi kényszerengedély] *Pravni život*, No. 11. 697.

³ MILADINOVIĆ 2000, 697.

⁴ FIŠER, S. (2007): *Patent kao subjektivno pravo*. [A szabadalom mint alanyi jog] Novi Sad, Centar za izdavačku delatnost Pravnog fakulteta u Novom Sadu. 158.

⁵ MARKOVIĆ 1997, 144.

területére is kiterjed.⁶ Ennélfogva a kizárólagos gazdasági hasznosítás jogosultja, a szabadalmas – csupán a polgári jogi alapelveket figyelembe véve – nem lenne köteles a találmányt gazdaságilag hasznosítani vagy ezen jogot harmadik személyre átruházni. Egy ilyen magatartás a szabadalmas, illetve a feltaláló részéről nem lenne különösebben célszerű (de a polgári jogi alapelvek fényében jogilag lehetséges igen), hiszen a találmány munkát, tudást, időt és anyagi befektetést igényelt. A szabadalmas ezen elvi szabadsága azonban bizonyos korlátozásoknak van alávetve, amelyek létjogosultsága az általános társadalmi érdekekben van, hogy például egy műszaki probléma új megoldása gazdaságilag hasznosuljon. Ennélfogva a szabadalmi oltalom célja nemcsak az, hogy anyagilag ösztönözze a feltalálókat, hanem hogy megvalósuljon azon társadalmi érdek, hogy a találmány gazdasági hasznosításával előállított termékek elérhetővé váljanak.⁷ E társadalmi érdek különösen az úgynevezett úttörő találmányok esetében fokozott, amelyek elsők az adott területen, illetve amelyekkel először sikerül egy adott társadalmi érdeket megfelelően megvalósítani vagy társadalmi szükségletet kielégíteni.⁸

A szabadalmas szabadságát, hogy eldöntse, gazdaságilag hasznosítja-e a találmányt, azaz gyakorolja-e vagyoni jogait, mindenekelőtt a szabadalom oltalmi ideje korlátozza, amelynek leteltével a szabadalom közkinccsé válik.⁹ Bizonyos esetekben azonban a találmány gazdasági hasznosításával kapcsolatos társadalmi igény olyan mértékben nyilvánul meg, amely indokolttá teszi a szabadalmas kizárólagos jogainak az oltalmi idő letelte előtti korlátozását. Ezek a korlátozások két csoportba sorolhatók: egyrészt, ilyen korlátozást jelent a kizárólagos jogok felfüggesztése, másrészt pedig a törvény alapján közvetlenül létrejövő hasznosítási engedély és a szabadalmi kényszerengedély intézményei.¹⁰ Míg a törvény alapján létrejövő hasznosítási engedély a törvényben kifejezetten meghatározott személyek (rendszerint az állam vagy más közhatalmi jogosítványokat gyakorló jogalany) azon jogát jelenti, hogy a találmányt a szabadalmas akaratától függetlenül – de hasznosítási díj fizetése mellett – hasznosítsák, a szabadalmi kényszerengedély a találmánynak harmadik személy kérelme alapján létrejövő hasznosítási joga, szintén hasznosítási díj fizetése mellett, amelyről azonban egyes esetre vonatkozó határozattal dönt az illetékes hatóság, amennyiben a kérelem megfelel a törvényi feltételeknek.¹¹

A szabadalmi kényszerengedély tehát jogosultság egy meghatározott szabadalmaztatott találmány hasznosítására, amelyet az illetékes hatóság közérdekből engedélyez az erre minősülő kérelmezőnek abban a terjedelemben, amelyet megfelelőnek tart, a szabadalmas akaratától függetlenül, de hasznosítási díj fizetése mellett, amelyről a szabadalmas és a kényszerengedély jogosultja szabadon megállapodhatnak, illetve amelyet a megállapodás hiányában a szabadalmi kényszerengedélyt elrendelő hatóság állapít meg.¹² A szabadalmi kényszer-

⁶ NIKOLIĆ, D. (2008): *Uvod u sistem građanskog prava*. [Bevezetés a polgári jog rendszerébe] Novi Sad, Centar za izdavačku delatnost Pravnog fakulteta u Novom Sadu. 137.

⁷ JANJIĆ, M. (1962): *Prinudna licenca u materiji patenata u uporednom i domaćem pravu*. [A kényszerlicencia intézménye a szabadalmi jog területén a nemzetközi és a hazai jogban] Beograd, Institut za uporedno pravo. 21., 70.

⁸ MARKOVIĆ 1997, 35.

⁹ POPOVIĆ, D. (2012): *Isključiva prava intelektualne svojine*. [A szellemi tulajdonhoz kapcsolódó kizárólagos jogok] Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu. 99.

¹⁰ POPOVIĆ 2012, 99.

¹¹ POPOVIĆ 2012, 99.

¹² JANJIĆ 1962, 68.

engedélyt néhány, hagyományosnak tekinthető okból lehet elrendelni, amelyek tágabb értelemben mind a közérdeket érintik. Ezek a következők: a szabadalmaztatott találmány nem vagy nem megfelelő hasznosítása, a függő szabadalom tárgyát képező találmány hasznosításának szükségessége, a monopóliummal való visszaélés, a (szűkebb értelemben vett) közérdek, illetve a versenykorlátozó megállapodások és magatartások elleni küzdelem.¹³

A szabadalmi kényszerengedély történeti fejlődése két esetkörhöz kapcsolódik szorosabban. Egyrészt szankcióként jelenik meg az olyan szabadalmasok ellen, akik nem vagy nem megfelelően hasznosítják a találmányt. Szokásos a találmány nem vagy nem megfelelő hasznosításának közvetett meghatározása, ha az aktuális kínálat a releváns piacon a szabadalom tárgyát képező találmány alapján gyártottnak megfelelő termékek iránti piaci keresletet nem elégíti ki, a szabadalmas pedig nem gyárt vagy importál ilyen termékeket.¹⁴ Ebben az esetben a szabadalmi kényszerengedély elrendelésének csak azután van helye, miután letelt egy meghatározott határidő, amely alatt a szabadalmasnak lehetősége volt a találmányt gazdaságilag közvetlenül vagy közvetetten hasznosítani. Ezeket a határidőket, joghatásukat figyelembe véve, halasztónak kell tekinteni. Másrészt bizonyos esetekben a közérdek közvetlenül indokolja a kényszerengedély elrendelését, ami nem a szabadalmassal szembeni nyomásgyakorlás eszköze arra vonatkozóan, hogy a találmányt megfelelően hasznosítsa. Ekkor lehetséges a kényszerengedély azonnali elrendelése anélkül, hogy a szabadalmasnak bármilyen határidőt is szabott volna a hatóság, hogy találmányát szabad akaratából, közvetlenül vagy közvetetten hasznosítsa.

E tanulmány történeti áttekintést nyújt a szabadalmi kényszerengedélyről, fejlődéséről a nemzetközi és a szerbiai jogforrásokban és szakirodalmakban, figyelembe véve a jelenkor kihívásait és tendenciáit. A szabadalmi kényszerengedély történeti áttekintésének vizsgálata rendszerint a szabadalom megvonásának intézményével párhuzamba állítva történik, így e tanulmányban is ezt a módszert alkalmazzuk.

2. A szabadalmi kényszerengedély a szabadalmi jog nemzetközi forrásaiban

A szabadalmi kényszerengedélyt először az 1623. évi angol Monopólium Törvény szabályozta, amely elrendelte a szabadalmaztatott találmányok kötelező gazdasági hasznosítását, valamint előírnyozta a szabadalmi kényszerengedély elrendelésének lehetőségét, ha hasznosítási kötelezettségnek a szabadalmas nem tett eleget. A 19. század során e rendelkezést számos ország beépítette a szabadalmi törvényébe, majd bekerült a párizsi egyezménybe is.¹⁵

¹³ JANJIC 1962, 69.

¹⁴ POPOVIC 2012, 107.

¹⁵ POPOVIC 2012, 103.

Az ipari tulajdon oltalmáról szóló 1883. évi párizsi egyezmény¹⁶ előírja, hogy az unió minden tagállamának¹⁷ jogában áll szükséges törvényi intézkedéseket bevezetni, többek között a szabadalmi kényszerengedélyt, amennyiben ez szükséges a szabadalomból származó kizárólagos jogokkal való visszaélések megakadályozásához, mint amilyen a találmány nem vagy nem megfelelő gazdasági hasznosítása.¹⁸ Egészen a párizsi egyezmény elfogadásáig a szabadalmi törvények többsége a szabadalommal oltalmazott találmány gazdasági hasznosításának kötelezettségét írta elő, amelynek megsértése a szabadalom megvonását eredményezhette.¹⁹ Az egyezmény szabályozza a szabadalom megvonása és a kényszerengedély közötti kapcsolatot. A két intézmény alkalmazási sorrendje jelentős kérdés, hiszen rendeltetésük megegyezik: a szabadalomból származó kizárólagos hasznosítási joggal való visszaélés szankcionálása. Az egyezmény szerint a szabadalom visszavonására vagy megvonására csak akkor kerülhet sor, amennyiben a kényszerengedély nem eredményezte a találmány megfelelő gazdasági hasznosítását, feltéve ha legalább két év eltelt az első kényszerengedély elrendelésétől.²⁰ Végül az egyezmény szabályozza a szabadalmas döntési szabadsága és a szabadalmi kényszerengedély indokoltsága közötti kapcsolatot, azaz rögzíti, hogy a találmány nem megfelelő hasznosítása mikor éri el a joggal való visszaélés releváns szintjét. Ezért nem kérelmezhető a kényszerengedély elrendelése a találmány nem megfelelő hasznosítása miatt, amíg a szabadalom bejelentésétől számított négy év, illetve a szabadalom megadásától számított három év nem telik el, miközben a két határidő közül azt kell alkalmazni, amely később jár le.²¹ A kényszerengedély elrendelésére nem fog sor kerülni, ha a szabadalmas mulasztását a törvényben rögzített lehetséges okok egyikével igazolja.²² A kényszerengedély az egyszerű (nem kizárólagos) licencszerződéssel azonos joghatást fejt ki, és főszabály szerint nem engedélyezhető.²³

A 20. század hatvanas és hetvenes éveiben a szabadalmi kényszerengedély intézménye volt az egyik fő ütközési pont a fejlett és a fejlődésben lévő országok között. Utóbbiak a szabadalmi kényszerengedélyt tartották az úgynevezett technológiai imperializmus, azaz a fejlett államoknak a világviszonylatban jelentős, technikai-technológiai fejlettség terén kialakult különbséggel való visszaéléseik elleni harc fő eszközének, míg a fejlett országok

¹⁶ Az ipari tulajdon oltalmáról szóló 1883. évi párizsi egyezmény, elfogadása óta, hét alkalommal módosult. Lásd www.wipo.int/treaties/en/ip/paris/trtdocs_wo020.html (A letöltés dátuma: 2016. 10. 03.) A néhai Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság a párizsi egyezményt 1974-ben cikkelyezte be, a stockholmi módosításokat pedig 1986-ban. Lásd Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori i drugi sporazumi (A JSzSzk Hivatalost lapja – Nemzetközi szerződések és egyéb megállapodások), 74/5. és Službeni list SFRJ – Međunarodni ugovori (A JSzSzk Hivatalost lapja – Nemzetközi szerződések és egyéb megállapodások) 86/6. (a továbbiakban: PE). A párizsi egyezményt becikkelyező jogszabályok a jogfolytonosság elvével összhangban a hatályos szerb jogrend részét képezik.

¹⁷ Az ipari tulajdon oltalmára létesült unió a párizsi egyezménnyel jött létre.

¹⁸ Lásd PE 5-A2 szakasz. A szabadalmi kényszerengedélyre vonatkozó rendelkezések 1900-ban, a brüsszeli konferencián kerültek be a párizsi egyezmény szövegébe. A soron következő konferenciákon további módosításokat fogadtak el, egészen az 1958. évi lisszaboni konferenciáig. Lásd MARKOVIĆ 1997, 310. 9. jegyzet. Részletesebben a párizsi egyezmény 5. szakasz fejlődéséről és annak a nemzeti szabadalmi törvényekre gyakorolt hatásáról lásd JANJIĆ 1962, 27–47.

¹⁹ POPOVIĆ 2012, 103.

²⁰ Lásd PE 5-A3 szakasz.

²¹ Lásd PE 5-A4 szakasz.

²² Lásd PE 5-A4 szakasz.

²³ Lásd PE 5-A4 szakasz.

a szabadalmi kényszerengedélyre úgy tekintettek, mint az állampolgáraik ipari tulajdonának törvényesített kisajátításának veszélyes eszközére.²⁴ Ez a hosszan tartó érdekelletét vezető a kényszerengedély nemzetközi szabályozásának módosításaihoz, amelyeket a 20. század végén a TRIPS-egyezményben fogalmaztak meg.

A TRIPS-egyezmény lényegesen szigorította a szabadalmi kényszerengedély elrendelésének a párizsi egyezményben rögzített feltételeit.²⁵ Kényszerengedély megadásának csak egyedi esetekben van helye, amennyiben a kérelmező igazolja, hogy a szabadalmas-tól megkísérelte a jóváhagyását elnyerni a találmány gazdasági hasznosításához (ez alól kivételt képez, ha a kényszerengedély megadására rendkívüli körülmények, szükséghelyzet vagy a találmány nem megfelelő gazdasági hasznosítása miatt kerül sor), miközben a találmány hasznosításának terjedelme és tartama mindig korlátozott, figyelembe véve a kényszerengedély elrendelésének célját.²⁶ A találmány kényszerengedély alapján történő hasznosítására vonatkozó jog sohasem kizárólagos és önmagában nem engedélyezhető, csak a termelőüzemmel együtt, amelyben a találmány gazdasági hasznosítására sor kerül.²⁷ A kényszerengedély területi hatálya csak arra az államra szorítkozik, amely elrendelte.²⁸

A szabadalmasnak a kényszerengedély jogosultja méltányos hasznosítási díjat köteles fizetni, amelynek összegét a kényszerengedély gazdasági értékét figyelembe véve kell megállapítani.²⁹ Amennyiben megváltoznak vagy megszűnnek azok a körülmények, amelyeket figyelembe véve sor került a kényszerengedély elrendelésére, az hatályon kívül helyezhető.³⁰ A WTO tagállamai nem kötelesek a megállapodás azon rendelkezését alkalmazni, amely szerint a kérelmezőnek előzetesen a szabadalmasnál licenciaszerződés megkötését kell kezdeményeznie, illetve a kényszerengedély területi hatályának nem kell szükségszerűen arra az államra korlátozódnia, amely azt elrendelte, amennyiben a találmány gazdasági hasznosítását a versenyjogi szabályokat sértő magatartások elleni fellépés indokolja.³¹ A kényszerengedély megadása és a hasznosítási díj összegének meghatározása bíróság vagy más független testület felülvizsgálatának a tárgya a WTO azon tagállamában, amely megadta a kényszerengedélyt.³² Végül a TRIPS-egyezmény szerint – amennyiben a kényszerengedélyt egy olyan szabadalom hasznosításának lehetővé tételére adják meg, amely egy másik szabadalom megsértése nélkül nem hasznosítható – a kényszerengedély akkor adható meg, ha olyan találmányra vonatkozik, amely számottevő gazdasági jelentőségű műszaki előrelépést jelent a másik szabadalom tárgyát képező találmányhoz viszonyítva, de ebben az esetben a másik szabadalom jogosultját méltányos feltételek mellett keresztlicencia illeti meg a kényszerengedély tárgyát képező találmány hasznosítására. A másik

²⁴ Lásd MARKOVIĆ 1997, 309–310.

²⁵ A szellemi tulajdonjogok kereskedelmi vonzatairól szóló megállapodás (TRIPS-egyezmény) a Kereskedelmi Világszervezet alapítószerződésének mellékletét képezi. A Szerb Köztársaság még nem tagja a WTO-nak, így a TRIPS-egyezmény rendelkezései még nem kötelezik. Szerbia 2005 óta a WTO megfigyelői státusszal rendelkező tagja. Lásd www.wto.org/english/thewto_e/acc_e/al_serbia_e.htm (A letöltés dátuma: 2016. 10. 03.)

²⁶ Lásd TRIPS-egyezmény 31. szakasz (a)–(c) bekezdés.

²⁷ TRIPS-egyezmény 31. szakasz (d) és (e) bekezdés.

²⁸ TRIPS-egyezmény 31. szakasz (f) bekezdés.

²⁹ TRIPS-egyezmény 31. szakasz (h) bekezdés.

³⁰ TRIPS-egyezmény 31. szakasz (g) bekezdés.

³¹ TRIPS-egyezmény 31. szakasz (k) bekezdés.

³² TRIPS-egyezmény 31. szakasz (i) és (j) bekezdés.

találmány hasznosítására feljogosító kényszerengedély nem engedményezhető, kivéve, ha erre a függő szabadalom engedményezésével együtt kerül sor.³³

A szabadalmi kényszerengedély különösen akkor került a figyelem középpontjába, és vált heves viták témájává, amikor a WTO keretében tárgyalások folytak arról, hogy a fejlődő országok számára lehetővé kell tenni a gyógyszerek gyártását. A kérdés akkor éleződött ki igazán, amikor az évezred elején a Dél-afrikai Köztársaságban a szabadalmasok azal fenyegetőztek, hogy eljárást fognak kezdeményezni azon törvénynek a nemzetközi szabályokkal való megfelelésségének a felülvizsgálatára, amely arra kötelezte őket, hogy a szabadalmaztatott gyógyszereket (különösen az AIDS kezeléséhez szükségeseket, ami az egyik leégetőbb társadalmi problémát jelenti abban az országban) a piaci áraknál lényegesen alacsonyabb árakon helyezték forgalomba.³⁴ Ezeknek az eseményeknek a fényében a WTO 2001-ben Dohában megtartott negyedik miniszteri konferenciáján elkerülhetetlenné vált annak a kérdésnek a megvitatása, hogy miként lehetne a fejlődő országok számára elérhetővé tenni a modern gyógyszereket. A konferencián megállapították, hogy a TRIPS-egyezménynek a szabadalmi kényszerengedélyre vonatkozó rendelkezései megoldást jelenthetnek azon fejlődő országok számára, amelyek egyébként rendelkeznek gyógyszergyártási kapacitásokkal, de nem jelentenek segítséget azon országok számára, amelyek ilyen kapacitásokkal nem rendelkeznek. A konferencián erre a problémára nem találtak megoldást.³⁵ 2003-ban végül hosszas tárgyalások után sikerült megállapodniuk a WTO tagállamainak abban, hogy azon fejlődő országoknak, amelyek nem rendelkeznek gyógyszergyártási kapacitásokkal, lehetővé kell tenni, hogy más országból szabadalmi kényszerengedély alapján gyártott gyógyszereket importáljanak, a piacinál lényegesen alacsonyabb áron.³⁶ Ez azt jelenti, hogy az államoknak jogukban áll szabadalmi kényszerengedélyt kiadni abból a célból, hogy a szabadalom alapján gyártott gyógyszereket fejlődő országokba exportálják. Megállapodás született, hogy a TRIPS-egyezmény 31(f) szakaszába foglalt korlátozásokat átmenetileg ne alkalmazzák mindaddig, amíg a WTO-n belül nem születik megállapodás ennek a szakasznak a módosításáról.³⁷ A TRIPS-egyezmény módosítására végül is 2005-ben került sor, amikor annak szövegét egy új, 31bis szakasszal egészítették ki.³⁸

A szabadalmi kényszerengedély intézményét az 1975. évi luxemburgi konvenció a közösségi szabadalomról³⁹ is szabályozza, amely a Közösségi szabadalomról szóló egyezményrel együtt, amelyet a Konvenció alapján fogadtak el, a politikai akarat hiánya miatt az Unióban még mindig nem lépett hatályba.⁴⁰ A Konvenció szerint, a nemzeti jog minden, a kényszerengedélyt szabályozó rendelkezése vonatkozik a közösségi szabadalomra is. A közösségi szabadalommal kapcsolatban megadott kényszerengedély területi hatálya azonban csak arra a tagállamra szorítkozik, amely a kényszerengedélyt megadta. Mindeközben nem alkalmazzák a Konvenció azon rendelkezését, amely elrendeli, hogy a közösségi szabadal-

³³ TRIPS-egyezmény 31. szakasz (l) bekezdés.

³⁴ BENTLY, L. – SHERMAN, B. (2004): *Intellectual Property Law*. Oxford, Oxford University Press. 345.

³⁵ Lásd *Declaration on the TRIPS Agreement and Public Health* (20. Nov 2001). WTO. WT/MIN(01)/DEC/2.

³⁶ BENTLY–SHERMAN 2004, 346.

³⁷ BENTLY–SHERMAN 2004, 346.

³⁸ POPOVIĆ 2012, 114.

³⁹ Convention for the European Patent for the Common Market (Community Patent Convention), 76/76/EEC, OJ L 17/1. (a továbbiakban: KSzK).

⁴⁰ Lásd FIŠER 2007, 32.

mi oltalom nem terjed ki a szabadalmas által közvetlenül vagy hozzájárulásával harmadik személy által bármely tagállamban forgalomba hozott, a szabadalmazott találmány alapján gyártott termékekre (a hasznosítási jog kimerülése termékek forgalomba hozásával).⁴¹ A Konvenció kötelezi a tagállamokat, hogy a közösségi szabadalom jogosultjai számára tegyék lehetővé, hogy a kényszerengedély szerinti hasznosítási díjra vonatkozó határozat felülvizsgálatára a legfelsőbb bíróság előtt jogorvoslati kérelemmel élhessenek.⁴² Kötelezi továbbá a tagállamokat, hogy a megadott szabadalmi kényszerengedélyekről értesítsék az Európai Szabadalmi Hivatalt.⁴³ Tartalmaz egy értelmezést segítő rendelkezést is, amely szerint szabadalmi kényszerengedély fogalma magában foglalja a hivatalból elrendelt hasznosítást is, valamint minden olyan jogot, amely a jogosultat arra jogosítja fel, hogy a találmányt a szabadalmas hozzájárulása nélkül, közérdekből hasznosítsa.⁴⁴

A Konvenció a szabadalmi kényszerengedély két típusát különbözteti meg: kényszerengedély egyrészt akkor adható, ha a szabadalmas nem hasznosítja a találmányt, másrészt, ha megadását függő találmány hasznosítása indokolja. Előbbivel kapcsolatban kiemeli, hogy egy tagállam nem adhat kényszerengedélyt a találmány nem hasznosítása miatt, ha a kérelmezésben megjelölt találmány alapján gyártott termékeket egy másik tagállam területén forgalomba hozták a szükségletek kielégítéséhez megfelelő mennyiségben. E korlátozás nem alkalmazható a közérdekből elrendelt kényszerengedélyre.⁴⁵ A függő találmány hasznosítása céljából megadható kényszerengedéllyel kapcsolatban a Konvenció a nemzeti szabadalmi jogszabályok alkalmazását rendeli el, mind a közösségi és nemzeti szabadalom közötti összefüggésekben, mind pedig abban az esetben, amikor a függő találmány és a kényszerengedély tárgyát képező találmány is közösségi szabadalmi oltalomban részesül.⁴⁶

A közérdekből elrendelt szabadalmi kényszerengedély egy külön esete a gyógyszeripari termékek gyártására – közegészségügyi nehézségekkel küzdő államokba történő kivétel céljából – megadott kényszerengedély. Ezt az Európai Unió szintjén egy 2006-ban elfogadott rendelettel szabályozták.⁴⁷

3. A szabadalmi kényszerengedély intézményének fejlődése a szerb jogban

Az első törvény, amely az ipari tulajdont szabályozta Szerbiában, azaz a valamikori Jugoszláviában, az 1922. évi törvény az ipari tulajdon oltalmáról volt.⁴⁸ Ez az elfogadásakor

⁴¹ KSzK 46. szakasz 1. bekezdés és 32. szakasz.

⁴² KSzK 46. szakasz 2. bekezdés.

⁴³ KSzK 46. szakasz 3. bekezdés.

⁴⁴ KSzK 46. szakasz 4. bekezdés.

⁴⁵ KSzK 47. szakasz.

⁴⁶ KSzK 48. szakasz.

⁴⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 816/2006/EK rendelete (2006. május 17.) a közegészségügyi problémákkal küzdő országokba történő kivételre szánt gyógyszeripari termékek előállításával kapcsolatos szabadalmak kényszerengedélyezéséről, OJ EC L 157/2006.

⁴⁸ Törvény az ipari tulajdon oltalmáról, Službene Novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca [A Szerb-Horvát-Szlóven Királyság Hivatalos Közlönye], 1922/69. sz. (a továbbiakban: TITO). E törvény átvette az 1920. évi az ipari tulajdon oltalmáról szóló rendelet rendelkezéseit, Službene Novine Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, 1920/265. sz. A rendelet volt az első jugoszláv jogszabály, amely az ipari tulajdon oltalmát szabályozta, amellyel a párizsi egyezmény rendelkezései a belső jog részévé váltak.

aktuális szövegében csak a szabadalom megvonását irányozta elő mint a találmányt nem hasznosító szabadalmas elleni szankciót.⁴⁹ Szabadalmi kényszerengedély megadása csak a függő találmány hasznosítása céljából volt lehetséges: a törvény előírta, hogy a függő szabadalom jogosultja kérheti kényszerengedély megadását egy másik találmány gazdasági hasznosítása céljából, amelyet már szabadalmaztattak, és már legalább három év elmúlt a közzétételétől, amennyiben a függő találmány hasznosítása fontos az ipari tevékenység fejlesztése szempontjából.⁵⁰ A találmány nem hasznosítása miatt elrendelhető kényszerengedély a törvény 1928-as évi módosításával vált a jugoszláv jog részévé: a szabadalom megvonása helyett, az Ipari Tulajdoni Oltalmára létrehozott Hivatal kényszerengedélyt adhatott harmadik személynek, aki igazolta szakmai képzettségét és hajlandóságát a találmány hasznosítására, amennyiben ezzel az intézkedéssel el lehetett érni a találmány megfelelő hasznosítását.⁵¹ A hangsúly azonban továbbra is a szabadalom megvonásán maradt, míg a kényszerengedély csak egy alternatív intézkedés volt, amelyet a hivatal akkor rendelhetett el, ha azt célszerűbbnek tartotta a szabadalom megvonásától. A törvény 1928. évi módosításával megtörtént tehát a párizsi egyezménynek az 1925. évi hágai konferencián elfogadott módosításának integrálása a jugoszláv belső jogba, de e tekintetben némi eltérés tapasztalható a két jogforrás között. Míg a párizsi egyezménynek a hágai konferencián módosított szövege a szabadalmi kényszerengedélyre helyezi a hangsúlyt, és a szabadalom megvonása csak akkor alkalmazandó, ha az előbbi nem bizonyul sikeresnek, a törvény a szabadalom megvonását helyezte előtérbe.⁵² A második világháború utáni első szabadalmi törvény az 1948. évi *Találmányokról és technikai fejlesztésekről szóló törvény*,⁵³ amely a szocialista szabadalmi jogalkotás jegyeit hordozza, a szabadalmaztatott találmányok hasznosítása terén lényegesen elmozdította a feltalálók érdekei és a társadalmi érdekek közötti egyensúlyt, az utóbbiak javára. A hazai találmányok alapvető oltalmi formája a feltalálói tanúsítvány volt, míg szabadalommal csak a külföldi feltalálók találmányait lehetett oltalmazni.⁵⁴ A törvény átvette az előző törvényben elfogadott, a szabadalom megvonása és a kényszerengedély közötti alkalmazási sorrendet, de figyelembe vett néhányat a párizsi egyezménynek az 1925. évi hágai és 1934. évi londoni konferencián elfogadott módosításaiból. Így a szabadalom megvonására, illetve a kényszerengedély megadására nem kerülhetett sor a szabadalom közzétételét követő első három évben.⁵⁵ A közérdekből elrendelt kényszerengedély megadására e határidő letelte előtt is lehetőség volt.⁵⁶

Az 1948. évi törvénnyel bevezetett dualista rendszer azonban meglehetősen sikertelennek bizonyult, ezért egyre gyakrabban hangzott el szakmai körökben az az álláspont, hogy át kell térni a találmányok egységes, csak szabadalom formájában történő oltalmára,

⁴⁹ Lásd TITO 32. szakasz.

⁵⁰ TITO 26. szakasz.

⁵¹ TITO 26. szakasz 3. bekezdés, az 1928. évi módosításokkal.

⁵² JANJIC 1962, 34., 36.

⁵³ *Zakon o pronalascima i tehničkim unapredenjima* [A találmányokról és technikai fejlesztésekről szóló törvény], Službeni list FNRJ [A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Hivatalos közlönye], 1948/108 sz. (u daljem tekstu: TTFT1948).

⁵⁴ A feltalálónak a feltalálói tanúsítvány alapján csak személyhez fűződő jogai voltak a találmánnyal kapcsolatban, hasznosítási díjra pedig csak akkor volt jogosult, ha a találmány gazdaságilag hasznosult, a kizárólagos hasznosítási jog jogosultja pedig az állam volt. Lásd FIŠER 2007, 21.

⁵⁵ TTFT1948 23. szakasz.

⁵⁶ TTFT1948 24. szakasz.

de továbbra is vitatott volt, hogy mely kizárólagos jogok jogosultja legyen a feltaláló.⁵⁷ A találmányok oltalmának új megközelítése az 1960. évi *Találmányokról és technikai fejlesztésekről szóló törvényben*⁵⁸ kapott tételes jogi formát, amely szerint a szabadalom a találmányok egyetlen oltalmi eszköze.⁵⁹ A törvény átvette az előző törvényből a találmány nem hasznosítása miatt megadott kényszerengedély és a közérdekből elrendelt kényszerengedély kettősségét. Ez is előírta a szabadalom megvonásának intézményét, de megváltozott az alkalmazási prioritás a kényszerengedélyhez viszonyítva. A kényszerengedélynek egyértelmű prioritása lett az alkalmazásban, mert a szabadalom megvonására csak akkor kerülhetett sor, ha a kényszerengedély alapján sem sikerült a találmányt megfelelően hasznosítani, és eltelt legalább két év az első kényszerengedély megadásától.⁶⁰ A kényszerengedélytől számított két éves határidőre vonatkozó új rendelkezés, a párizsi egyezménynek az 1958. évi lisszaboni konferencián elfogadott módosításának a jugoszláv belső jogba való inkorporációját jelentette. E törvény, az előzőkkel ellentétben, nem szabályozta a szűkebb értelemben vett közérdekből elrendelt kényszerengedélyt, de erre az esetre mint rendkívüli intézkedést, előírta a szabadalom kisajátításának lehetőségét.⁶¹ A szakirodalom ezt a törvényhozói fordulatot kritikával illette: sokkal célszerűbb lett volna megtartani a szűkebb értelemben vett közérdekből elrendelt kényszerengedélyt, és nem kellett volna bevezetni a szabadalom kisajátítását.⁶²

Időrendi sorrendben a következő törvény a *Találmányok, technikai fejlesztések és használati minták oltalmáról szóló törvény*⁶³ volt, amelyet 1981-ben fogadtak el. Ebben is külön szabályozták a szabadalom megvonását és a kényszerengedélyt, miközben az utóbbi egyértelmű alkalmazási elsőbbséget élvezett. A törvény a kényszerengedély két típusát ismerte: a kötelező⁶⁴ és a hivatalból elrendelt licenciát⁶⁵. Előbbi alatt a törvény a találmány nem hasznosítása miatti, valamint a függő találmány hasznosítása miatti kényszerengedélyt értette. A halasztó határidők tekintetében, amelyek leteltével megadható a kényszerengedély, a törvény átvette a párizsi egyezménynek az 1956. lisszaboni konferencián módosított rendelkezéseit. Előírta ugyanis, hogy a kényszerengedély nem adható meg azt megelőzően, hogy letelt volna négy év a szabadalmi kérelem benyújtásától, illetve három év a szabadalom megadásától.⁶⁶ Ezek a határidők nem vonatkoznak az úgynevezett hivatalból elrendelt licenciára (azaz a szűkebb értelemben vett közérdekből elrendelt kényszerlicenciára).⁶⁷ A kötelező licencia megadásáról az ipari tulajdon oltalmára létrehozott, szövetségi szín-

⁵⁷ JANJIC 1962, 25.

⁵⁸ *Zakon o pronalascima i tehničkim unapređenjima* [A találmányokról és technikai fejlesztésekről szóló törvény], Službeni list FNRJ [A Jugoszláv Szövetségi Népköztársaság Hivatalos Közlönye], 1960/44 és 1962/28. sz. (a továbbiakban: TTFT1960).

⁵⁹ JANJIC 1962, 25.

⁶⁰ TTFT1960 31. szakasz.

⁶¹ TTFT1960 32. szakasz.

⁶² JANJIC 1962, 100.

⁶³ *Zakon o zaštiti pronalazaka, tehničkih unapređenja i znakova razlikovanja* [A találmányok, technikai fejlesztések és használati minták oltalmáról szóló törvény] Službeni list SFRJ [A Jugoszláv Szocialista Szövetségi Köztársaság Hivatalos Lapja], 1981/34, 1990/3 és 1990/20 sz. (a továbbiakban: TTFHMOT).

⁶⁴ TTFHMOT 139–143 szakasz.

⁶⁵ TTFHMOT 140–144. szakasz.

⁶⁶ TTFHMOT 143. szakasz.

⁶⁷ TTFHMOT 143. szakasz 1. bekezdés.

tú közigazgatási szervezet döntött,⁶⁸ míg a hivatalból elrendelt licenciáról az a szövetségi szintű államigazgatási szerv, amelynek a feladatkörébe tartozott az adott találmány.⁶⁹ Figyelembe véve, hogy a törvényt az öngazgatási szocializmus érájában fogadták el, magán hordozta az akkori társadalmi-gazdasági modell jegyeit, amiből következett a szabadalmas hasznosítási jogának még egy, sajátos korlátozása. A törvény előírta a szabadalmas együttműködési kötelezettségét a társult munkaszervezetekkel (vállalatokkal), amelyek érdekeltek voltak a találmány gazdasági hasznosításában. Amennyiben a szabadalmas nem bocsátkozott tárgyalásokba az érdekelt szervezettel öngazgatási megállapodás⁷⁰ megkötése céljából a találmány gazdasági hasznosításáról, vagy a szervezet ajánlatát elutasította, a szervezet eljárást kezdeményezhetett a vagyonvédelmi ügyészségnél, illetve kötelező érvényű választottbírói vagy bírósági eljárást kezdeményezhetett. E rendelkezés a szabadalmasra komoly lélektani terhet helyezett, hogy öngazgatási megállapodást kössön, ami súlyosan korlátozta a szabadalom fölötti szabad rendelkezés jogát.⁷¹ Ennél fogva az említett, öngazgatási megállapodással létrejött szerződési jellegű licencia az adott társadalmi körben inkább tekinthető egy sajátos, kvázi szabadalmi kényszerengedélynek a találmány nem hasznosítása miatt. E törvény is szabályozta a szabadalom megvonását (a szabadalom semmissé nyilvánítását), viszont alkalmazási prioritása a kényszerengedélynek volt, mert a szabadalom megvonására csak akkor kerülhetett sor, ha az első kényszerengedély megadásától számítva legalább két év telt el.⁷²

Az öngazgatási gazdaságirányítási rendszer elhagyása utáni első szabadalmi jogi jogszabály – az 1995. évi *Törvény a szabadalmakról*⁷³ – szintén megkülönböztette a találmány nem hasznosítása, illetve a függő találmány hasznosítása céljából megadott kényszerengedélyt a szűkebb értelemben vett közérdekből megadott kényszerengedélytől. Az előbbi megadására a szabadalom bejelentésétől számított négy év, illetve a szabadalom megadásától számított három elteltével kerülhetett sor,⁷⁴ amennyiben a feleknek sikerült megegyezniük a hasznosítási díj összegéről. Ha a feleknek nem sikerült megegyezniük a hasznosítási díj összegéről, a kényszerengedély megadására nem kerülhetett sor, amíg a hasznosítási díjra vonatkozó hatósági határozat nem emelkedett jogerőre.⁷⁵ A találmány nem hasznosítása miatt megadott kényszerengedély sohasem kizárólagos,⁷⁶ és megadására nem kerül sor, amennyiben a szabadalmas igazolja, hogy okkal nem tudta a találmányt hasznosítani.⁷⁷ A szűkebb értelemben vett közérdekből elrendelt kényszerengedély szintén nem kizárólagos, de ebben az esetben nem szükséges megvárni az említett határidők lejártát, de feltétele, hogy megállapodás szülessen a hasznosítási díj összegéről, illetve a hasznosítási díjra vonatkozó

⁶⁸ TTFHMOT 142. szakasz.

⁶⁹ TTFHMOT 144. szakasz 2. bekezdés.

⁷⁰ A jugoszláv típusú, öngazgatási jellegű szocialista államberendezés egyik sajátos jogintézménye a magán- és közjogi elemeket is tartalmazó szerződés.

⁷¹ TTFHMOT 63–70. szakasz.

⁷² TTFHMOT 111. szakasz.

⁷³ *Zakon o patentima* [Törvény a szabadalmakról], Službeni list SRJ [A Jugoszláv Szövetségi Köztársaság Hivatalos Lapja], 95/15, 95/35 és 96/28. sz. (a továbbiakban: TSz1995).

⁷⁴ Lásd TSz1995 65. szakasz 3. bekezdés.

⁷⁵ TSz1995 64. szakasz 2. bekezdés.

⁷⁶ TSz1995 65. szakasz 1. bekezdés.

⁷⁷ TSz1995 66. szakasz.

hatósági határozat jogerőre emelkedjen.⁷⁸ E rendelkezés a szakirodalomban éles kritikák tárgya volt, mert gyakorlatilag a találmánynak a kényszerengedély alapján történő hasznosítását a hasznosítási díjra vonatkozó határozat jogerőre való emelkedésig halasztja, ami visszaélések lehetőségét nyitja meg (a hasznosítási díj összegével kapcsolatban folytatott perek gyakori jelenséggé válnának, amelyeket a szabadalmasok az esetek többségében csak azért kezdeményeznének, hogy minél tovább halasszák a találmánynak a kényszerengedély alapján történő hasznosítását).⁷⁹ Ebből az okból kifolyólag a 1995. évi törvényt követő szabadalmi jogszabályokból eltűnt ez a rendelkezés, amely a találmány kényszerengedély alapján történő hasznosításának kezdő napját a hasznosítási díjra vonatkozó határozat jogerőre való emelkedésének napjához köti. A találmány nem hasznosítása vagy a függő találmány hasznosítása miatti kényszerengedélyről az a szövetségi szintű államigazgatási szerv döntött, amelynek a hatáskörébe tartozik az adott találmány,⁸⁰ míg a szűkebb értelemben vett közérdekből elrendelt kényszerengedélyről a szövetségi Kormány.⁸¹ Az 1995. évi volt az első szabadalmi jogi jogszabály Szerbiában, amely már többé nem irányozta elő a szabadalom megvonását mint a találmányt nem hasznosító szabadalmas elleni szankciót.

A 2004. évi *Törvény a szabadalmakról*⁸² volt az utolsó szövetségi vagy akkor már konföderációs szinten elfogadott szabadalmi jogi törvény. E törvényben a kényszerengedély két alaptípusa mellett (a találmány nem hasznosítása vagy a függő találmány hasznosítása miatti kényszerengedély,⁸³ illetve a szűkebb értelemben vett közérdekből elrendelhető kényszerengedély⁸⁴) külön szabályozták a növénynevelő javára elrendelt kényszerengedélyt,⁸⁵ amely a szabadalmas számára megtiltja annak az oltalmazott növény- vagy állatfajta szaporítóanyagának újbóli használatát, amelyet a mezőgazdasági termelő az adott szabadalommal oltalmazott növény- vagy állatfajta törvényes úton szerzett egyedéből állított elő.⁸⁶

4. A szabadalmi kényszerengedély tételes jogi szabályozása Szerbiában

A hatályos, 2011. évi *Törvény a szabadalmakról*⁸⁷ részletesen szabályozza a szabadalmi kényszerengedély általános alakját, valamint három különös alakját: a félvezető technológia hasznosítása céljából,⁸⁸ a növényfajta-nemesítők érdekében,⁸⁹ valamint a közegészségügyi

⁷⁸ TSz1995 68. szakasz és a 64. szakasz 2. bekezdéssel kapcsolatban.

⁷⁹ MILADINVIĆ 2000, 710.; DRAGVIĆ, B. (1997): Prinudna licenca u novom Zakonu o patentima. [Szabadalmi kényszerengedély az új szabadalmakról szóló törvényben] *Pravo i privreda*, 1997/5–7. 839.

⁸⁰ TSz1995 63. szakasz 1. bekezdés.

⁸¹ TSz1995 67. szakasz 2. bekezdés.

⁸² Zakon o patentima [Törvény a szabadalmakról], Službeni list SCG [Szerbia és Montenegró Államközösségének Hivatalos Lapja], 2004/32. 2004/35. sz., Službeni glasnik RS [A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye], 2006/115. sz. (a továbbiakban: TSz2004).

⁸³ TSz2004 63–65. szakasz.

⁸⁴ TSz2004 66. és 67. szakasz.

⁸⁵ TSz2004 68. szakasz.

⁸⁶ TSz2004 69. szakasz.

⁸⁷ Zakon o patentima [Törvény a szabadalmakról], Službeni glasnik RS [A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye], 2011/99. sz. (a továbbiakban: TSz2011).

⁸⁸ TSz2011 26. szakasz 10. bekezdés.

⁸⁹ TSz2011 29. szakasz.

problémákkal küzdő országokba szánt, szabadalommal oltalmazott gyógyszeripari termékek gyártására vonatkozó kényszerengedélyt.⁹⁰

A szabadalmi kényszerengedély általános esetében a megadás oka egyrészt a szabadalom gazdasági hasznosításának szükségessége, másrészt pedig valamilyen közérdeket képező ok. Amennyiben a szabadalmas elutasítja, hogy licencszerződést kössön az érdekelt féllel, vagy észszerűtlen feltételeket szab, az az államigazgatási szerv, amelynek a feladatkörébe tartozik az adott találmány, kényszerengedélyt adhat ki.⁹¹ Akkor tehát, ha a szabadalmas közvetlenül vagy közvetetten nem hasznosítja kellő mértékben a találmányt,⁹² vagy amennyiben egy másik találmány nem hasznosítható az adott találmány hasznosítása nélkül⁹³ (függő szabadalom), vagy ha ezt a versenykorlátozó magatartások elleni fellépés indokolja.⁹⁴ A kényszerengedély megadásának harmadik lehetséges oka (a versenyjogi szabályok megsértése) újdonságot képez a 2004. évi törvényhez képest. Helyeselhető az az álláspont,⁹⁵ amely szerint a szabadalmi törvényben felesleges a kényszerengedély ilyen értelmű külön szabályozása, mert az ebben az esetben elrendelhető a Piaci verseny oltalmáról szóló törvény értelmében is.⁹⁶ A Gazdasági Versenyhivatal ugyanis különböző intézkedéseket rendelhet el a versenyszabályok megsértése esetén, ami magában foglalja a versenyszabályok ellen vétő piaci szereplő arra való kötelezését, hogy harmadik személlyel licencszerződést kössön.⁹⁷ A hivatal közvetlenül nem adhat ki szabadalmi kényszerengedélyt, de a kilátásba helyezett magas összegű bírságok több mint elegendő késztetést jelentenek a versenyszabályokat sértő szabadalmasnak, hogy önként kössön harmadik személlyel hasznosítási szerződést.⁹⁸ Ebből kifolyólag az ilyen hasznosítási szerződés okkal tekinthető a szabadalmi kényszerengedély egyik fajtájának.

Az említett esetekben a szabadalmi kényszerengedély megadására csak azután van lehetőség, hogy letelt a szabadalmi kérelem benyújtásától számított négyéves, illetve a szabadalom megadásától számított hároméves határidő,⁹⁹ amennyiben a szabadalmas nem igazolja, hogy indokolt okokból nem tudta (megfelelő mértékben) hasznosítani a találmányt.¹⁰⁰ A találmány nem hasznosítása miatt kényszerengedélyre csak minősített kérelmező jogosult, aki igazolja, hogy rendelkezik megfelelő technikai feltételekkel és gyártási kapacitással a kényszerengedély tárgyát képező találmány szerinti termékek gyártásához,¹⁰¹ illetve sikertelenül próbálkozott a szabadalmassal észszerű feltételek mellett hasznosítási szerződést kötni.¹⁰² A függő szabadalom hasznosítása célját szolgáló kényszerengedély megadására akkor kerül sor, ha a később szabadalmaztatott találmány gazdasági szempontból jelentős,

⁹⁰ TSz2011 30–37. szakasz.

⁹¹ TSz2011 26. szakasz 1. bekezdés.

⁹² TSz2011 26. szakasz 1. bekezdés 1) pontját.

⁹³ TSz2011 26. szakasz 1. bekezdés 2) pontját.

⁹⁴ TSz2011 26. szakasz 1. bekezdés 3) pontját.

⁹⁵ POPOVIĆ 2012, 117.

⁹⁶ Zakon o zaštiti konkurencije [Törvény a piaci verseny oltalmáról szóló], Službeni glasnik RS [A Szerb Köztársaság Hivatalos Közlönye], 2009/51. sz. (a továbbiakban: PVOT).

⁹⁷ POPOVIĆ 2012, 117.

⁹⁸ POPOVIĆ 2012, 118.

⁹⁹ TSz2011 26. szakasz 2. bekezdés.

¹⁰⁰ TSz2011 26. szakasz 7. bekezdés.

¹⁰¹ TSz2011 26. szakasz 4. bekezdés.

¹⁰² TSz2011 26. szakasz 3. bekezdés.

és az előző szabadalom jogosultja javára keresztllicencia létesül a később szabadalmaztatott találmány hasznosítására.¹⁰³ A szűkebb értelemben vett közérdekből elrendelt kényszerengedélyt a törvény meglehetősen röviden, egy mondatban szabályozza: akkor lehet elrendelni, ha valamilyen általános veszélyforrás az állam fennmaradását vagy a polgárok biztonságát fenyegeti, illetve ha a találmány hasznosítása közérdekből és nem kereskedelmi célból indokolt. Ebben az esetben nem alkalmazhatók a fentebb említett halasztó hatályú határidők, és a kérelmezőnek sem kell igazolnia, hogy észszerű feltételek mellett kísérletet tett hasznosítási szerződés megkötésére a szabadalmassal.¹⁰⁴

A kényszerengedély különös eseteiként a törvény szabályozza a félvezető technológia hasznosítására irányuló kényszerengedélyt, amelyet csak közérdekből és nem kereskedelmi célból lehet megadni, valamint a szabadpiaci versenyt korlátozó magatartások elleni fellépést megvalósító kényszerengedélyt.¹⁰⁵

Az összes említett esetre vonatkozó közös szabályozásban a törvény előírja, hogy a találmánynak kényszerengedély alapján történő hasznosításáért a kényszerengedély jogosultja hasznosítási díjat köteles fizetni a szabadalmasnak, amelynek összegéről megállapodásuk rendelkezik, illetve ennek hiányában bírósági határozat.¹⁰⁶ A hasznosítási díj összegét megállapító bírósági határozat, illetve annak jogerőre való emelkedése nincs halasztó hatállyal a találmány kényszerengedély alapján történő hasznosítására. A kényszerengedély a terjedelme és tartalma szempontjából mindig korlátozott arra a rendeltetésre vonatkozóan, amelyet figyelembe véve megadták. Mindig egyszerű (nem kizárólagos) és nem engedményezhető (kivéve, ha az engedményezés vagy átruházás tárgya a termelő üzem, amelyben a találmány alapján gyártott termékeket előállítják), rendszerint a hazai piac kielégítése céljából adják meg, és hatályon kívül helyezhető, amennyiben megváltoznak azok a körülmények, amelyeket alapul véve sor került a megadására.¹⁰⁷ Ezek a szabályok ma már általánosan elfogadottak a szabadalmi jogban, így nem igényelnek további értelmezést. Fontos azonban kiemelni, hogy a törvény kényszerengedélyre vonatkozó rendelkezéseit alkalmazni kell az európai szabadalmi kérelmekre, illetve az európai szabadalmakra, amelyek területi hatálya Szerbia területére vonatkozik.¹⁰⁸

A kényszerengedély másik különös eseteként a törvény szabályozza a növényfajta-nemesítő javára elrendelhető kényszerengedélyt, aki nem tud növényfajta-oltalmat szerezni, illetve nem tudja a növényfajta-oltalom szerinti jogosultságokat gyakorolni anélkül, hogy egy előzőleg szabadalmaztatott biotechnológiai találmányt ne sértene meg.¹⁰⁹ Ugyanezen jog illeti meg a biotechnológiai találmány szabadalmasát, aki a találmányt nem tudná hasznosítani egy már megadott növényfajta-oltalom megsértése nélkül.¹¹⁰ A törvény ezzel a kényszerengedély-típussal kapcsolatban megismétli a kényszerengedélyre vonatkozó általános szabályokat: a hasznosítási jog nem kizárólagos, a hasznosítás terjedelme korlátozott, a hasznosítási díjra való jog, a szabadalmas, illetve növényfajta-oltalom jogosultjának

¹⁰³ TSz2011 26. szakasz 5. bekezdés 1) és 2) pontjait.

¹⁰⁴ TSz2011 26. szakasz 8. bekezdés.

¹⁰⁵ TSz2011 26. szakasz 10. bekezdés.

¹⁰⁶ TSz2011 27. szakasz

¹⁰⁷ TSz2011 28. szakasz.

¹⁰⁸ TSz2011 155. szakasz.

¹⁰⁹ TSz2011 29. szakasz 1. bekezdés.

¹¹⁰ TSz2011 29. szakasz 4. bekezdés.

keresztlicenciára való joga stb.¹¹¹ E nomotechnikai megoldás nem kifejezetten célszerű, mert azonos tartalmú normák felesleges ismétléséhez vezet, ami az általános szabályokra való egyszerű hivatkozással elkerülhető lett volna.

Végül a törvény meglehetősen részletesen szabályozza a kényszerengedély harmadik különös esetét, amelynek megadására szintén közérdekből kerül sor. Ez a gyógyszeripari termékek gyártására vonatkozó kényszerengedély, közegészségügyi problémákkal szembeálló országokba történő kivitel céljából. Ez újdonság az előző szabadalmi törvényekhez képest, és az elmúlt évtized elején folytatott nemzetközi tárgyalások eredményeinek a belső jogrendbe való inkorporációját jelenti, amelyeknek az volt a céljuk, hogy azon fejlődő országok, amelyek nem tudtak a lakosság számára megfelelő gyógyszeripari termékeket biztosítani, a piaci árnál alacsonyabb árakon jussanak hozzá ezekhez a termékekhez. A kényszerengedély ezen típusa szabadalommal vagy kiegészítő oltalmi tanúsítvánnyal oltalmazott találmányra vonatkozik,¹¹² amennyiben megadása a fejlődő országokba történő kivitelre szánt gyógyszeripari termékek előállításához szükséges.¹¹³ A kényszerengedély alapján gyártott termékek mennyisége korlátozott, és kötelezően fel kell tüntetni rajtuk, hogy kényszerengedély alapján került sor a gyártásukra.¹¹⁴ Értelemszerűen (kisebb jelentőségű kivételektől eltekintve) tilos ezen termékek visszaimportálása Szerbiába.¹¹⁵

5. Összegzés

Abban a korban, amikor a párizsi egyezmény megszületett, a szabadalmi kényszerengedélyre a szabadalommal oltalmazott találmány nem megfelelő gazdasági hasznosítása miatti szankcióként tekintettek, hiszen egy enyhébb alternatívát jelentett a szabadalom megvonásához, mint súlyosabb szankcióhoz képest.¹¹⁶ Idővel fokozatosan gyengül az a jogpolitikai megfontolás, hogy a szabadalommal oltalmazott találmányt gazdaságilag hasznosítani kell, így a kényszerengedély lényegesen veszített jogi jelentőségéből. A szakirodalom rámutatott arra, hogy a kényszerengedély legjelentősebb hiányossága, hogy nem terjed ki arra a tudásra és tapasztalatra, amelyre a feltaláló a találmánnyal kapcsolatban szert tett, és amelyet rendszerint titokban tart (úgynevezett *know-how*), aminek következtében pedig a kényszerengedély alapján történő gyártás rendszerint nem eléggé hatékony, mert a *know-how-t* képező tudás és tapasztalat nem áll a kényszerengedély jogosultjának rendelkezésére.¹¹⁷

Olyan álláspont is létezik a szakirodalomban, amely szerint ez helytállósága ellenére sem eléggé meggyőző érv a kényszerengedély ellen, mert erre a jogintézményre mindig a szabadalom megvonásának az alternatívájaként kell tekinteni, ami a találmány nem hasz-

¹¹¹ TSz2011 29. szakasz 2, 3, 5, 6. és 7. bekezdés.

¹¹² A kiegészítő oltalmi tanúsítvány (SPC, Supplementary Protection Certificate) egy sui generis oltalmi forma, amely a szabadalmi oltalommal védett, emberek vagy állatok számára gyártott gyógyszer vagy növényvédőszer szabadalmi oltalmi idejének meghosszabbítását biztosítja annak az államigazgatási szervnek az engedélye alapján, amely a gyógyszer- vagy növényvédőszer-engedélyt kiadta. Lásd TSz2011 113. szakasz 1. bekezdés. A kiegészítő oltalmi tanúsítvány további öt évre biztosít oltalmat.

¹¹³ TSz2011 31. szakasz 1. bekezdés.

¹¹⁴ TSz2011 31. szakasz 5. bekezdés.

¹¹⁵ TSz2011 34. szakasz 1. bekezdés.

¹¹⁶ MARKOVIĆ 1997, 309–310.

¹¹⁷ MARKOVIĆ 1997, 310.

nosítása miatti szigorúbb szankció. Amennyiben, hipotetikusan szemlélve, a szabadalmas ellen a kényszerengedély helyett a szabadalom megvonása lenne elrendelve, az a harmadik személyt, aki ezek után már szabadon hasznosíthatná a találmányt, ugyanabba a helyzetbe hozná, mint amiről fentebb szó esett, azaz számára is elérhetetlen lenne a feltaláló nem szabadalmazott technikai tudása és tapasztalata.¹¹⁸ Vitatott az a kérdés is, hogy a kényszerengedély megadásával kötelezhető-e a szabadalmas, hogy a kényszerengedély jogosultjának tegye elérhetővé ezt a technikai tudást és tapasztalatot. Mindannak ellenére, hogy ez kétségkívül megoldást jelentene arra a problémára, hogy a kényszerengedély jogosultja rendszerint nem rendelkezik mindezekkel, a szakirodalom ezt nem támogatja, mert az a feltalálói jogosultságok indokolatlan mértékű korlátozását jelentené.¹¹⁹

A kényszerengedély megadására egyébként ritkán szokott sor kerülni, mert nem az a rendeltetése, és jogi természetével sincs igazán összhangban, hogy gyakran alkalmazzák.¹²⁰ A megadott kényszerengedélyek számának pontosabb megállapítását az is nehezíti, hogy számos országban nem vezetnek egységesített nyilvántartást róluk.¹²¹ Így például Németországban a második világháború után 37 kérelmet nyújtottak be, de egy kényszerengedélyt sem adtak meg.¹²² Ausztriában 2011-gyel bezárólag egyetlen kényszerengedélyt sem adtak meg.¹²³ A legtöbb kényszerengedélyt Észak-Amerikában adták meg. Kanadában például 1969 és 1992 között a legtöbb kényszerengedélyt (szám szerint: 613) közegészségügyi problémák kezelésére adták meg, de 1998 után egyetlenegy ilyen döntésre sem került sor.¹²⁴ Az USA-ban azonban arra is volt példa, igaz a 20. század elején, amikor egyetlenegy eljárásában több mint 1500 találmányra vonatkozólag adtak meg kényszerengedélyt.¹²⁵

A szabadalmi kényszerengedély a szerb jogban is rendkívül ritkán alkalmazott jogintézmény. A jugoszláv szabadalmi jogi szabályozás teljes történetében csak egyetlenegy kényszerengedélyt adtak meg, azt is közvetlenül a második világháború után. Az 1981. évi szabadalmi törvény hatálya alatt (1981 és 1995 között) pedig, amelyet a nemzetközi szabadalomellenes mozgalom hatása alatt fogadtak el, és amelyben az az álláspont tükröződik, hogy a szabadalom nem más, mint a technológiai kolonializmus eszköze, így előírta a szabadalom hasznosításának kötelességét (tehát kifejezetten kedvező körülményeket teremtett a szabadalmi kényszerengedély intézményének), még csak kérelmet sem nyújtottak be kényszerengedély megadására.¹²⁶

A megadott kényszerengedélyek szinte jelentéktelen számától eltekintve, mind Szerbiában, azaz a volt Jugoszláviában, mind pedig az összehasonlító jogban, a kényszerengedély nemzetközi és hazai szabályozásának kérdése nem mellőzhető teljesen, mert a jogintézmény

¹¹⁸ JANJIC 1962, 31.

¹¹⁹ JANJIC 1962, 145. Janjic képviseli azt az álláspontot, amely szerint a szabadalmi kényszerengedélynek magában kellene foglalnia a szabadalmas kötelezését is, hogy a kényszerengedély jogosulja számára tegye elérhetővé azt a technikai tudást és tapasztalatot, amelyek a találmány alapján gyártandó termékek előállításához szükségesek. Lásd JANJIC 1962, 146. Azonban figyelembe kell venni, hogy ez az álláspont a múlt század hatvanas éveiben fogalmazódott meg, amikor kifejezett volt a közérdekű megfontolások erősödése a szabadalmi jogban.

¹²⁰ JANJIC 1962, 154.

¹²¹ POPOVIC 2012, 104.

¹²² MARKOVIC 1997, 310.

¹²³ POPOVIC 2012, 105.

¹²⁴ POPOVIC 2012, 104–105.

¹²⁵ POPOVIC 2012, 105.

¹²⁶ MARKOVIC 1973, 10., 10.

puszta léte, a kényszerengedély megadásának lehetősége preventíven hat a szabadalmasra, hogy jogaival ne éljen vissza, azaz hogy a találmányt a gazdaságban közvetlenül hasznosítsa, vagy a hasznosítási jogokat harmadik, érdekelt személynek engedményezze.¹²⁷

Korunkban nagyobb jelentőséget kaphat a szabadalmi kényszerengedély két különös típusa: a versenykorlátozó magatartás elleni fellépést szolgáló kényszerengedély és a gyógyszeripari termékek gyártására vonatkozó kényszerengedély megadása, a termékek fejlődő országokba való kivitele céljából.

A versenyjog terén a kényszerengedély megadására leggyakrabban a gazdasági erőfölénnyel való visszaélés esetében kerül sor.¹²⁸ A szabad piaci verseny fogalmi kereteiben azonban a kényszerengedélynek ez az esete rendkívül vitatott, mert még nem léteznek világos és egységesített mércék azzal kapcsolatban, hogy mikor tekinthető a hasznosítási szerződés megkötésének elutasítása a gazdasági erőfölénnyel való visszaélésnek.¹²⁹ Ugyanakkor figyelemmel kell lenni arra is, hogy a versenyjog intézményei, beleértve a szabadalmi kényszerengedélyt is, nem korlátozhatják a szabadalmasnak a szabadalomból eredő kizárólagos hasznosítási jogát, mert ez ellentétben állna a szabadalom rendeltetésével és fogalmával. Csak a szabadalomból származó egyes jogosultságokat korlátozhatják, miközben el kell ismerni, hogy ennek a jogelméleti különbségételnek a szabadalmas szempontjából nincs különösebb gyakorlati jelentősége.¹³⁰

A közegészségügyi problémákkal küzdő fejlődő országokba szánt gyógyszeripari termékek gyártására vonatkozó szabadalmi kényszerengedély még csak most kezd teret hódítani. Mindenesetre már most szabályozták ezt a jogintézményt a hatályos szerbiai szabadalmi törvényben, amivel megtörtént a belső jog harmonizációja az Európai Unió említett 2006. évi rendeletével.

Felhasznált irodalom

- BENTLY, L. – SHERMAN, B. (2004): *Intellectual Property Law*. Oxford, Oxford University Press.
- DRAGOVIĆ, B. (1997): Prinudna licenca u novom Zakonu o patentima. [Szabadalmi kényszerengedély az új Szabadalmakról szóló törvényben] *Pravo i privreda*, 1997/5–7. 831–842.
- FIŠER, S. (2007): *Patent kao subjektivno pravo*. [A szabadalom mint alanyi jog] Novi Sad, Centar za izdavačku delatnost Pravnog fakulteta u Novom Sadu.
- JANJIĆ, M. (1962): *Prinudna licenca u materiji patenata u uporednom i domaćem pravu*. [A kényszerlicencia intézménye a szabadalmi jog területén a nemzetközi és a hazai jogban] Beograd, Institut za uporedno pravo.
- MARKOVIĆ, S. (1997): *Patentno pravo*. [Szabadalmi jog] Beograd, Nomos.
- MILADINOVIĆ, Z. (2000): Prinudna licenca. [Szabadalmi kényszerengedély] *Pravni život*, No. 11. 697–711.
- NIKOLIĆ, D. (2008): *Uvod u sistem građanskog prava*. [Bevezetés a polgári jog rendszerébe] Novi Sad, Centar za izdavačku delatnost Pravnog fakulteta u Novom Sadu.
- POPOVIĆ, D. (2012): *Isključiva prava intelektualne svojine*. [A szellemi tulajdonhoz kapcsolódó kizárólagos jogok] Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.

¹²⁷ POPOVIĆ 2012, 107.

¹²⁸ POPOVIĆ 2012, 167.

¹²⁹ POPOVIĆ 2012, 251.

¹³⁰ POPOVIĆ 2012, 253.